

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za sociologiju

KRIZA PORODICE U SAVREMENOM DRUŠTVU

Završni diplomski rad

Mentor: prof.dr. Salih Fočo

Kandidat: Šejla Sipović

Sarajevo, januar 2020. godina

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
ABSTRACT.....	2
1. UVOD	4
2. TEORIJSKO METODOLOŠKI DIO RADA	6
2.1.Problem istraživanja.....	6
2.2.Predmet istraživanja.....	6
2.3.Ciljevi istraživanja.....	6
2.4.Hipoteze istraživanja.....	7
2.5.Metode istraživanja.....	8
3. SAVREMENA PORODICA	10
3.1.Glavne karakteristike savremene(demokratske) porodice.....	10
3.2.Historijski nastanak savremene porodice.....	11
3.3.Određenje porodice	12
3.4.Funkcije savremene porodice.....	16
3.4.1. Reproaktivna funkcija.....	17
3.4.2. Ekonomska funkcija.....	19
3.4.3. Funkcija zadovoljavanja polnog nagona i emotivna funkcija.....	20
3.4.4. Odgojno-obrazovna funkcija.....	21
3.4.5. Funkcija pružanja zaštite.....	22
3.4.6. Funkcija zabave i razonode.....	23
3.5.Sistem vrijednosti savremene porodice.....	24
3.6.Uzroci raspada patrijalne i nastanka savremene porodice.....	25
4. KRIZA PORODICE	27
4.1.Promjene u oblicima porodice.....	29
4.1.1. Razvod braka.....	30
4.1.2. Porodice sa jednim roditeljem.....	31
4.1.3. Novi brak i usvajanje.....	33
4.1.4. Nasilje u porodici.....	34
4.1.5. Seksualna zloupotreba djece i incest.....	35
4.1.6. Vanbračna zajednica.....	36
4.1.7. Istospolne zajednice.....	37
5. BUDUĆNOST PORODICE	39
6. ZAKLJUČAK	41
LITERATURA.....	43

SAŽETAK

U ovom radu se bavim analizom krize porodice u savremenom društvu, kao i osnovnim smjericama njenog historijskog razvoja. Tokom historije porodica je doživjela mnogobrojne i različite promjene koje su donijele sa sobom, pored promjene životnih uslova pojedinca, transformaciju cijele porodice općenito. Kroz historiju porodica je obuhvatala potomke, pretke i ostale srodnike, bez obzira da li žive u zajedničkom domaćinstvu. Osnovno obilježje porodice je postojanje srodničkog odnosa, u pravilu krvnosrodničkog odnosa. Ono što je najbitnije jeste postojanje zajedničkog krvnog ili pravnog pretka po kojem se određuje zajedničko porodično porijeklo, tj. loza. Danas imamo tzv. nuklearnu porodicu koja se odnosi na muža, ženu i maloljetnu djecu, tzv. *porodica supružnika* (conjugal family). Bez obzira što nuklearna porodica obuhvata samo manji krug osoba, ona ipak nije prekinula sve rodbinske i prijateljske veze sa vanjskom sredinom. Urbanizacija, kao posljedični slijed industrijalizacije, dovela je do naglog porasta gradskog stanovništva i smanjenje seoskoga, pa je sve to mnogo uticalo na transformaciju porodice. Savremena porodica je otvorena prema društvu, njeni članovi su veoma aktivni u društvenom životu i većinom nastoje da usklade svoje lične interese sa zajedničkim. Težnje savremene porodice su odgajanje svestrane i obrazovane ličnosti koja će se držati svojih stavova i uvjerenja ne obazireći se mnogo na tradiciju i vrijednosti koje su nekada bile opće prihvaćene. U današnje vrijeme roditeljstvo, kao veoma složen pojam, uključuje kao prvo motivaciju za dobivanje djece, a zatim brigu i odgovornost za dijete, te temeljne vrijednosti i ciljeve koje ćemo postaviti u odgoju djece. Nastanak savremene porodice vezan je za formiranje radničke klase, a pod uticajem industrijalizacije, urbanizacije i tehničkog razvoja. Porodica se u modernom društvu obično prikazuje u različitim dimenzijama i kontrastima. S jedne se strane ona je utočište u hladnom svijetu tehnologije i digitalne transformacije, gdje odnosi prema partneru i djeci postaju ono najvrednije i najvažnije u životu. Uprkos velikom broju razvoda i negativnih iskustava ljudi iz okruženja roditelji žele da se njihova djeca vjenčaju i da imaju

djecu. Međutim, istovremeno se moderna porodica opisuje kao u fazi raspada, što ustvari predstavlja krizu porodice. Solidarnost među njenim članovima postaje sve slabija, porodični život se povlači u privatnu sferu, kućanstva postaju sve više izolirana. Raste stopa razvoda, veliki broj vanbračnih veza, sve je uobičajnije neslaganje sa širom porodicom, javlja se nasilje u porodici, te poroci poput alkoholizma, narkomanije i kockanja.

Ključne riječi: savremena porodica, osnovne funkcije porodice, moderno društvo, transformacija porodičnih odnosa.

ABSTRACT

In this theme I engage with the analysis of the crisis of the family in contemporary society, as well as the basic directions of its historical development. Throughout history, the family has experienced many and varied social changes in addition to changing individual living conditions, transformation, and the whole family in general. Throughout history, the family has included descendants, ancestors and other relatives, regardless of whether they live in a shared household. The main characteristic of the family is the existence of a kinship, usually a blood relationship. What is most important is the existence of a common blood or legal ancestor by which the common family origin, i.e. the lineage, is determined. Today we have the so-called nuclear family related to husband, wife and minor children, the so-called conjugal family. Although the nuclear family includes only a small circle of individuals, it has not broken all family and friendship with the outside environment. Urbanization, as a consequence of industrialization, led to a sharp increase in urban population and a decrease in rural areas, all of which greatly influenced the transformation of the family. The modern family is open to society, its members are very active in social life and most of them seek to reconcile their personal interests with the common ones. The aspirations of modern families are to nurture a versatile and educated personality who will hold on to their views and beliefs without paying much attention to tradition and values that were once generally accepted. Nowadays, parenting, as a very complex term,

includes primarily the aspiration for parenthood, then the care and responsibility for the child, as well as the basic values and goals that we will set in the upbringing of children. The emergence of a modern family is linked to the formation of the working class, influenced by industrialization, urbanization and technical development. In modern society, family is usually presented in different dimensions and contrasts. On the one hand, it is a haven in the cold world of technology and digital transformation, where relationships with one`s partner and children become what is most valuable and important in life. Despite the large number of divorces and negative experiences of people in the environment, parents want their children to be married and have children. However, at the same time, the modern family is described as being in a breakup phase, which is in fact a crisis of the family. Solidarity among it`s members is becoming weaker, family life is receding into the private sphere, households are becoming more isolated. Divorce rates are increasing, there is a large number of extramarital affairs, a growing disagreement with the whole family, as well as domestic violence, but also many vices, such as alcoholism, drug addiction and gambling.

Key words: modern family, basic family functions, modern society, transformation of family relationships.

1. UVOD

“Porodica je univerzalna društvena institucija i nerazdvojni pratilac ljudskog društva i čovjekovog postojanja. Zasniva se na braku i odnosima srodstva, čiji članovi, po pravilu, žive u zajednici. To je društvena grupa vezana krvnim srodstvima i vezama koje su različite prirode, od običajno-vjerskih do pravno ekonomskih”(Fočo, 2000:199)

Tako možemo reći da je porodica najstariji oblik zajednice i temelj postojanja. Ona je nezamjenjiva sredina u kojoj se čovjek formira kao ličnost, u kojoj živi zadovoljavajući neke od svojih najbitnijih potreba koje se samo u porodici mogu zadovoljiti. Zbog različitih društvenih promjena porodica je izgubila neke tradicionalne oblike, te je time razvila različite vrste struktura. Sve više se smanjuje odgojna uloga porodice i povećava se uticaj sredine. U eri tehnološkog i informacijskog napretka jedan od najtežih poslova modernog doba je upravo odgoj djece. Roditelji sve manje imaju vremena da se bave svojom djecom, pa tu prazninu popunjavaju televizija, računari, mobilni telefoni i druge stvari koje izuzetno utiču na djecu. Sve je više slučajeva ovisnosti o igricama, internetu i tehnologiji, a koja ometa pravilan psihofizički razvoj djeteta. Jedan od najuspješnih načina poboljšavanja međudnosa u porodici jeste kada roditelji ostaju dosljedni svojim riječima i ispunjavaju ono što kažu, te time pružaju pozitivan primjer svojoj djeci. Uloga roditelja je teška, ali niko ne očekuje da oni budu savršeni.

Iako se porodica stalno transformiše i oblikuje, ona je i dalje ostala važna društvena institucija koja ima najznačajniju ulogu u životu svake individue i u samom društvu.

U radu će biti obrađena značajna tema “ *Kriza porodice u savremenom društvu*”. U društvu su sve prisutnije kulturne promjene i sami roditelji se ne snalaze u tome. Dok se tradicionalna porodica zasnivala na autoritetu (muškarca) i na solidarnosti između svih članova porodice koju je činilo više generacija, savremena porodica zagovara drugačije odnose. Društvo kroz zakone i institucionalno obrazovanje insistira na demokratskim odnosima koji se implementiraju u svim međuljudskim odnosima, a samim tim i u porodici. Sve te promjene i sukob sa tradicionalnim dovodi do pozitivnih, ali i negativnih uticaja na cjelokupni razvoj djece i do velikog izazova u

njihovom odgoju. Danas je jako teško pronaći ispravan put u odgojnim procesima. Nesumnjivo je da je da je porodica i njena uloga u formiranju i razvoju čovjeka primarnog karaktera.

Kroz dosadašnju historiju samo se u porodici, osnovnoj društvenoj grupi, sastavljenoj od najmanje dva roditelja i njihove rođene ili usvojene djece, ostvaruju funkcije koje su bitne za produžetak ljudske vrste i socijalizaciju mladih. Porodica bi trebala da osigurava i podstiče društvenu dimenziju ljudskog bića, dajući u tom odnosu i neophodnu brigu za svakog svoga člana bez obzira kojoj generaciji pripadao, kao i ekonomske stabilnosti, uglavnom, bez ikakvog uslovljavanja. Upravo ta dimenzija joj daje najznačajnije mjesto za svaku djelatnost koja se tiče čovjeka i njegovog trajanja, te prenošenja znanja i vještina iz generacije u generaciju.

S obzirom na činjenice da se njene funkcije sve više smanjuju, umanjuju ili bivaju prepuštene nekim profesionalnim ustanovama postoji veliki strah i nesigurnost njene uloge u budućnosti.

Moderno vrijeme, vrijeme ubrzanog tempa života i rada, otvorilo je mnoge nedoumice i nametnulo veliki broj pitanja na koje je teško odgovoriti na onaj način kako je tradicionalna porodica, obično proširenog sastava, mogla da odgovori. Globalizacija objedinjava sve svjetske probleme i širi ih po cijelom svijetu tako da se oni automatizuju i zahvataju sve generacije bez obzira na geografski položaj pojedine zemlje.

2. TEORIJSKO METODOLOŠKI DIO RADA

2.1. Problem istraživanja

Problem istraživanja jeste kriza savremene porodice. Patrijarhalna porodica je u velikoj mjeri promijenila svoju ulogu i značaj u savremenom društvu, bivajući opterećena mnogim problemima: nasilje u porodici, siromaštvo, sve veća težnja njenih članova ka samostalnosti, gubljenje društvenog identiteta. Veliki problem stvaraju grupe i zajednice koje žele da postanu alternativa klasičnoj porodici (homoseksualni brakovi, brakovi bez djece, očevi sa djecom bez supruge, samohrane majke itd.). Globalizacija savremenog društva nameće uslove za transformaciju savremene porodice, što time dovodi mijenjanja njene strukture i uloge za pojedinca.

2.2. Predmet istraživanja

Globalizacija kao totalna društvena promjena se ispoljava i u socijalnim odnosima kao jačanje imućnih i samih pojedinaca, što doprinosi širenju siromaštva. Globalizacija je zahvatila i oblasti obrazovanja, politike i kulture. Iako donosi neke pozitivne elemente u razvoju modernog društva, dosta je onih negativnih koje utiču na različite socijalne, etničke i kulturne grupe. Sve to mnogo utiče na samu porodicu kao primarnu društvenu grupu i osnovnu ćeliju društva. Predmet istraživanja jeste prelazak iz patrijarhalne u demokratsku porodicu.

2.3. Ciljevi istraživanja

Prikazati da :

- Porodica postoji da bi zadovoljila bazične i razvojne potrebe pripadnika grupe, jer je ona jedna od najvažnijih društvenih grupa. Pripadanje određenoj porodici postiže se

rođenjem, usvajanjem ili brakom, dok je izlazak iz nje moguć razvodom ili u slučaju smrti.

- Savremena porodica je opterećena mnogim problemima, kao što su siromaštvo, nasilje unutar porodice, sve veća težnja njenih članova za slobodom i tako dalje.
- Podaci Statističke agencije EU pokazuju da u gotovo svim državama Evropske Unije od početka šezdesetih godina XX vijeka konstantno opada broj sklopljenih brakova, dok istovremeno raste stopa razvoda, a uz to raste i broj vanbračno rođene djece.

2.4. Hipoteze istraživanja

Generalna hipoteza

H1: Porodica je specifična društvena grupa koja se kroz historiju mijenjala i razvijala, a u kojoj se prepliću društveno-ekonomski, biološki i psihički faktori.

Pomoćne hipoteze

H2: Moderna porodica je rezultat cjelokupne industrijalizacije društva, koja je prvo zahvatila zapadnoevropske zemlje, a zatim se proširila na veliki dio savremenog društva. Tako se porodica od proizvodne transformisala u potrošačku društvenu grupu.

H3: Oblik moderne porodice prestaje da bude dominirajući i obavezan oblik zajedničkog života pojedinaca u svim sferama društva savremenog svijeta, iako same promjene u životnim stilovima stanovništva nisu istovremeno započele u svim društvima u svijetu, ali je sigurno da su prisutne u svim društvima.

2.5. Metode istraživanja

U ovom završnom (master) radu koristit ću sljedeće metode:

Riječ metoda potiče od grčke riječi *methods* i podrazumijeva svaki postupak koji omogućava ostvarenje određenog cilja. U užem smislu riječi podrazumijeva praktični ili misaoni postupak koji omogućava dolazak do saznanja u predmetu istraživanja.

Empirijsko – neeksperimentalna metoda. Empirijsko – neeksperimentalna metoda se najčešće koristi za ispitivanje ili upoznavanje mišljenja, stavova užeg i šireg javnog mijenja. Ovom metodom prikupljamo činjenice, podatke i materijal, a zatim ga upoređujemo, vršimo analize ili sintetiziramo.

Komparativna metoda

Ističe se ono što je zajedničko ili ono što je različito uočavanjem sličnosti zajedničkih obilježja, ili različitosti između dva događaja, pojavama ili objektima.

Metoda klasifikacije

Najstarija i najjednostavnija naučna metoda. Da bi se u masu unio red i preglednost sve što se razvilo, namnožilo treba razdijeliti, razvrstati, klasificirati. Predmeti i pojmovi se klasificiraju po sličnostima i međusobnim vezama. Npr. klasifikacija znanosti.

Metoda kompilacije

Jeste metoda koja se sastoji u citiranju naučnih saznanja drugi autora.

Deskriptivna metoda

Opisuje izgled nekog predmeta, procesa, ili tok događanja, a koristi se u početnoj fazi istraživanja. G. Petrović ubraja deskripciju u tzv. pomoćne postupke koji djelomično zamjenjuju definiciju - “u slučajevima kad ne možemo dati tačnu definiciju nekog pojma ili kada umijemo, ali se bojimo da naš sagovornik ne bi mogao tu definiciju shvatiti služimo se raznim pomoćnim postupcima”. Važno je opisati neku pojavu ili predmet i odgovoriti na pitanje “kako?” ali i

objasniti odnosno odgovoriti i na pitanje “zašto?” (uzroci opisane pojave). Metoda dokazivanja i opovrgavanja korištena je zbog provjere valjanosti hipoteze.

3. SAVREMENA PORODICA

3.1. Glavne karakteristike savremene (demokratske) porodice

U sociološkoj literaturi možemo naći na različite termine savremene porodice kao što su: demokratska porodica, “mala” porodica, radničko-službenička porodica, savremena, individualna, prosta, inokosna, biološka, nuklearna, egalitarna, supružanska, bračna, industrijska porodica i dr. Svaki od nabrojanih termina ukazuje na neku od njenih specifičnosti ali nijedan zapravo nije dovoljan da na pravi način objasni njenu prirodu.

Sa ekonomskog stanovišta, o savremenoj porodici se govori kao porodičnoj grupi koja nema svoja sredstva za proizvodnju, već radi za drugog, tuđim sredstvima. U kapitalizmu to je rad za kapitalistu, a u socijalizmu u društvenom sektoru privrede (radničko- službenička porodica).

Sa historijsko-sociološkog stanovišta, ona predstavlja jednu etapu u razvitku porodice uopće, a karakterišu je sljedeće odlike:

- broj njenih članova sveden je na najmanji broj, tj. na biološku grupu (biološka, mala, inokosna, prosta, nuklearna porodica)
- porodicu sačinjavaju bračni par i njihova maloljetna djeca koja žive u istom domaćinstvu (dvogeneracijska porodica)
- brak (ili vanbračna zajednica) je osnov za zasnivanje porodice (supružanska porodica)
- ona izrasta u uslovima velike industrijalizacije (industrijska porodica)
- porodica počiva na osećajnim vezama i faktičkoj ravnopravnosti supruge (egalitarna porodica).

Sa pravnog stanovišta, ona počiva na:

- pravnoj jednakosti supružnika (mada u nekim kapitalističkim zemljama pravo zaostaje za faktičim stanjem)

- na pravnoj zaštiti porodice kao cjeline i posebnoj zaštiti nekih njenih članova: žene i djece.

Sa socijalno-političkog stanovišta, savremena porodica predstavlja tip državno visoko zaštićene porodice: socijalno, zdravstveno osiguranje, socijalna zaštita u raznim vidovima i dr.

3.2. Historijski nastanak savremene porodice

Historija savremene porodice može se pratiti preko društveno- ekonomskih formacija, gdje se porodica formirala postepeno u procesu nastanka industrijalizacije i porasta kapitalizma. Njen nastanak usko je vezan za formiranje radničke klase i sloja tehničke i humanističke inteligencije. Otuda njeno označavanje kao radničko-službenička porodica.

U predindustrijskom društvu pojedine porodice koje nisu činile vladajuću ekonomsku klasu većinom su bile središta ekonomske proizvodnje, koja su organizovana od strane muških članova domaćinstava. Posao žene, iako je bio jako naporan, nije baš naročito vrednovan u takvom društvu. Pojavom industrijalizacije dolazi do bitnih promjena u samoj porodici i cijelom društvu, mijenjajući cijelu njenu strukturu. Položaj glave porodice zauzima drugačiju dimenziju, gdje se gubi prvobitni autoritet postignut iz položaja, jer se zasluženi ugled dobija iz postignutog uspjeha i uvažavanja svojih članova.

Nastanak savremene porodice je i rezultat velike urbanizacije i nestajanja seoskih naselja (industrijska porodica). Osnov njenog nastanka jeste patrijarhalna porodica paralelno sa postepenom novom polarizacijom građanskog društva koja dovodi do formiranja nove klasne strukture. Sve je to dovelo do toga da žene sada rade izvan kuće, pa se o djeci najčešće brinu predškolske ustanove, što se u velikoj mjeri razlikuje od tradicionalnog porodičnog odgoja. Sam tempo njenog formiranja jednak je dinamici industrijalizacije i povećanju radničko-službeničkih slojeva u građanskom društvu. Moderna porodica je rezultat sveopšte industrijalizacije društva koja je prvobitno zahvatila zapadnoevropske zemlje, a zatim se proširila na veliki dio savremenog društva, što je za posljedicu imalo stvaranje savremene porodice.

Savremenu porodicu karakteriše sve veća ravnopravnost i viši stepen slobode njenih članova. Slabljenje porodične solidarnosti dovodi do jačanja individualizma, egoizma i različite patologije.

Putevi i oblici transformacije patrijahalne u savremenu porodicu su uslovljeni nizom, prvenstveno historijskih, socijalnih, kulturnih i vjerskih faktora, koji su prošli kroz nekoliko faza razvoja od patrijahalne ka demokratskoj porodici.

Patrijarhat doživljava veliku transformaciju gdje pored naglih promjena dolazi do oštih sukoba između muža i žene, kao i oca i djece. Otac čak postaje tiranin, jer dolazi do promjene uslova, pa tako trenutnu vlast mora stalno da potvrđuje što nije bio prvobitno slučaj. U krajnjoj fazi dolazi do ponovnog prilagođavanja patrijarhata uslovima savremenog društva, kao neka vrsta modifikovanog patrijarhalizma, koji ima velike sličnosti sa supružanskom porodicom.

U modernoj porodici je primjetna sve slabija veza sa srodničkom grupom, pa je sve češće izraženija napetost među porodičnim odnosima članova porodice. Ovdje možemo dodati i sve češće vanbračne veze, razvode, rađanje djece od samohranih majki, istospolni brakovi itd.

S obzirom na različite tipove porodica koje su vršile svoju funkciju u različitim perioda, moramo znati da se porodica i dalje adaptira na društvene promjene i opstaje, pa će tako najvjerojatnije bit i u budućnosti.

3.3. Određenje porodice

Porodica je najstariji oblik čovjekove zajednice otkada postoji čovječanstvo. Nastala je iz osnovnih ljudskih potreba i duboko je ukorjenjena u čovjekovoj biološkoj prirodi i urođenim psihičkim strukturama. Upravo zbog toga, porodica je i funkcionalna zajednica kojoj je cilj prvenstveno zadovoljavanje bioloških, socijalno-ekonomskih, a potom kulturnih veza i odnosa.

Čovjek je isprva zadovoljavao svoju polnu potrebu, kao što je zadovoljavao nagon gladi i žeđi. Ostale potrebe javljale su se neke od početka, a neke u određenoj fazi razvoja čovjeka kao

društvenog bića. Potreba za razmnožavanjem javlja se kod čovjeka tek kao ekonomska potreba za radnom snagom, a kao emocionalna želja za djetetom tek na višem stepenu psihičke razvijenosti. U današnje vrijeme veliki broj muškaraca i žena žele imati djecu i cilj svome braku postavljaju najprije u produženju vrste. Oni su u potpunosti svjesni činjenice da zadovoljavanje polnog nagona daje mogućnost zdravim osobama začeca i rađanja. Zato, zadovoljavanjem ove osnovne biološke potrebe čovjek stvara uslove za zadovoljavanje drugih urođenih i stečenih potreba. Oswald Schwarz smatra neopravdanom tvrdnju o postojanju polnog nagona za razmnožavanje, jer po njegovom mišljenju "...nijedna psihološka analiza nikada nije otkrila svjestan ili podsvjestan nagon za razmnožavanjem bilo na biološkoj, vjerskoj, plemenskoj ili patriotskoj osnovi."(Mandić, 1987:12) On potrebu za produženjem vrste vidi u biološkom faktoru koji nalaže svakom organu da ispuni svoju funkciju. Biološka struktura ženskog tijela konfigurirana je tako da je sposobna za rađanje i tu funkciju prirodno obavlja. Funkcija materinstva (ukoliko se prirodno razvija) snažno djeluje na skladan izgled žene, njenu duhovnu ljepotu i stabilan emocionalan život, dok, po mišljenju Schwarza, žena koja ne iskoristi svoje fizičko i mentalno ustrojstvo, povezano sa materinstvom, rapidno vene. (Mandić, 1987)

Svakodnevno životno iskustvo pokazuje nam da ljudi u velikoj većini žele potomstvo, spremni su se za njega boriti i pod nekada jako teškim okolnostima koji iziskuju veliku žrtvu i zalaganje.

Na sam razvoj porodice uticalo je jako mnogo faktora, a najbitniji među njima su društvene prilike, ekonomsko-socijalni uslovi i vjerska, kulturna i običajna tradicija. Društveni uslovi prije svega određuju tip i karakter porodice. Upravo je to glavni razlog što u današnje vrijeme susrećemo različite tipove porodica, njihovu krvnosrodničku povezanost, pravo na nasljeđe, posjedovanje i imovinu.

Savremena porodica je uglavnom usvojila savremeni naučni pogled na svijet, otvorena je prema društvu, njeni članovi su veoma aktivni u društvenom životu i nastoje da usklade lične interese sa zajedničkim. Osnovni vid savremene porodice jeste radničko - službenička porodica, mada ni ona ne predstavlja potpuno ujednačen tip porodice, jer razlike u njoj zavise od stepena privrednog razvoja regiona u kojem porodica živi, veličine grada i drugih faktora kao što su stepen kvalifikacije članova zaposlenih, visina prihoda porodice, nivo kulture i obrazovanja, kao i to da li su oba bračna para zaposleni. Savremena porodica nastajala je postepeno u procesu nastanka kapitalističkog društva i industrijske revolucije i formirala se pod uticajem

industrijalizacije, urbanizacije i općeg tehničkog progressa. Njen nastanak vezan je za formiranje radničke klase i sloja tehničke i humanističke inteligencije. Zato je neki autori i označavaju kao radničko - službeničku porodicu. Pored svega navedenog ona je i rezultat velike urbanizacije i nestajanja seoskih naselja (industrijska porodica).

Postepenom polarizacijom građanskog društva i formiranjem nove klasne strukture, patrijahalna porodica je dobila nove elemente savremene porodice. Tempo preobražavanja patrijahalne u savremenu porodicu zavisio je od dinamike industrijalizacije i uvećanja radničko - službeničkih slojeva u građanskom društvu.

Po sociološkoj definiciji porodica je osnovna ćelija društva (Haralambos i Holborn, 2002). S pedagoškog aspekta porodica je primarna odgojno-socijalna zajednica kojoj je glavni cilj odgoj djece. Općenito gledajući, možemo reći da se u današnjem društvu svaka zajednica dvoje ili više osoba koje zajednički privređuju, dijele intimu i donose zajedničke životne odluke naziva porodica. No uz to termin porodice širi se i na svaku grupu ljudi u braku, krvnom srodstvu, usvajanju, seksualnim i međusobno intimnim odnosima. Kako god porodica izgledala, ona ostaje „*mjesto i vrijeme*“ rađanja, odrastanja i življenja u kojemu odgoj uvijek i trajno ima nezamjenjivu ulogu. U njoj se oblikuju temelji buduće ličnosti i ostvaruje proces njenog odgoja i socijalizacije.(Vasta, Haith, Miller, 1998:56)

Ona je temelj svakog istinskog razvitka društva. Iz zdrave porodice proizlaze zdrave individue koji zatim postaju nosioci daljeg razvoja.

Savremeno doba je donijelo velike promjene po pitanju porodice na mnogim segmentima, a sve je uticalo na mlade koji osjećaju posljedice porodičnih problema.

Stoga ću u radu prikazati i na koji način prilike u porodici utiču na razvoj i pojavu ovisničkog ponašanja. Osnovna društvena sadržina porodice, od njenog nastanka do modernog doba, jeste da je ona ustvari biološka i edukativna grupa. Biološka funkcija porodice, ogleda se u zadovoljavanju polnog nagona individue, reprodukciji, tj. rađanju, zadovoljavanju emotivnih potreba i odgoju nove generacije koji djeluju na produžavanje ljudske vrste.

Formiranjem porodice život čovjeka kao socijalnog bića poprima sasvim drugačiji smisao bivstvovanja, jer su pored njega sada njegov supružnik i djeca i upravo u toj zajednici

zadovoljava svoje osnovne potrebe. Danas porodicu posmatramo sa različitih stanovišta koja nam pomažu da shvatimo njenu bit i transformaciju kroz koju je tokom vremena prolazila.

Tako razlikujemo:

1. *Ekonomsko stanovište* koje savremenu porodicu oslikava kao porodičnu grupu koja ne posjeduje vlastita sredstva za proizvodnju nego radi za drugog i tuđim sredstvima tj. radničko-službenička porodica.

2. *Historijsko-sociološko stanovište* - porodicu čini jedna razvojna etapa sa svojim najznačajnijim karakteristikama kao što su:

- porodicu čine supružnici i mala djeca nesposobna za rad (dvo generacijska porodica),
- osnova za zasnivanje porodice je brak (zato nazivi: supružnička ili bračna porodica),
- brojnost porodice svedena je na najmanju mjeru, odnosno biološku grupu (biološka, prosta, mala, inokosna, nuklearna porodica),
- takođe obilježja savremene porodice temelje se na osjećajnim vezama i stvarnoj ravnopravnosti (egalitarna porodica).

3. *Sa pravnog stanovišta* njena obilježja zasnivaju se na:

- pravnoj jednakosti supružnika,
- na pravnoj zaštiti porodice kao cjeline i zaštiti njenih članova.

4. *Sociološko-političko stanovište* govori da je savremena porodica visoko zaštićena porodica: socijalno, zdravstveno osiguranje, socijalna zaštita u svim segmentima. S obzirom na navedeno možemo izvršiti tipologiju savremene porodice gdje ustvari sama veličina porodice ne može i ne smije biti kriterijum, nego materijalna osnova, tj. odnos prema proizvodnji i obliku svojine (Vukoje, 2012).

Dakle, odlučujući faktor su porodični odnosi, za razliku od moralnih i emotivnih koji su u drugom planu.

3.4. Funkcije savremene porodice

Ron Hammond, Paul Cheney, Raewyn Pearsey u *Sociology of the Family* govore o „globalnim funkcijama porodice”, što objašnjava tezu da je porodica i pored različitih udara društveno-ekonomskih, te drugih trendova različitih intenziteta, ipak zadržala svoj značaj i nezamjenjive funkcije.

U globalne funkcije porodice autori *Sociology of the Family* (Hammond/Cheney/Raewyn, 2015) ubrajaju:

1. Ekonomsku funkciju – podrška, hrana, odjeća, sklonište,
2. Emocionalnu funkciju – podrška, intimnost, drugarstvo, pripadnosti,
3. Funkciju socijalizacije djece - podizanje djece, roditeljstvo,
4. Funkciju kontrole seksualnosti - definiranje i kontrola kada i s kim (npr. brak),
5. Funkciju kontrole reprodukcije/razmnožavanja - definira vrste odnosa u kojima se djeca trebaju/mogu roditi,
6. Funkciju dodjeljivanja statusa - rase, religije, srodstva, itd.

Stavovi koje pojedini autori iznose o ukidanju ili prenosu funkcija porodica imaju djelimično polazište u tvrdnjama Parsonsa, Dennisa i Younga i Willmotta, koji smatraju da su uticajem različitih promjena u industrijskom društvu porodične funkcije nadomještene drugim društvenim institucijama, ali Parsons i pomenuti autori ne dovode u pitanje važnost porodice. Čak, Parsons ističe da se porodica sve više specijalizira, „te se u ‘gubitku’ nekih funkcija njene preostale postaju još važnije”. (Haralambos, 1989: 342) Međutim, Ronald Fletcher, autor djela *The Family and Marriage in Britain – Porodica i brak u Britaniji*, polazi od činjenice koja je u potpunosti suprotna stavovima Parsonsa, Dennisa i Younga i Willmotta, a to je da porodica ne samo da

zadržava svoje funkcije, već su te funkcije „narasle u pojedinostima i važnosti”.(Haralambos, 1989:134)

Proučavajući klasifikacije porodičnih funkcija može se uočiti kako se neke funkcije pojavljuju kao elementarne, bez kojih porodice ne bi bilo i koje ne bi mogla preuzeti , ili obavljati) niti jedna institucija ili zajednica na način kako to obavlja porodica. Sve klasifikacije u osnovi imaju zajedničke sadržioce i zajedničku osnovu vidljivu u reproduktivnoj, socijalizirajućoj, emotivnoj i ekonomskoj funkciji porodice. Tako Jovan Vukoje (Vukoje, 2012) u osnovne funkcije savremene porodice ubraja:

- *reproduktivna funkcija,*
- *ekonomska funkcija,*
- *funkcija zadovoljavanja polnog nagona i emotivna funkcija,*
- *odgojno- obrazovna funkcija,*
- *funkcija pružanja zaštite,*
- *funkcija zabave i razonode.*

3.4.1. Reproductivna funkcija

Novi život nastaje u porodici, a održava se stvaranjem ili usvajanjem potomstva. Bez toga bi nestao kontinuitet života ljudske zajednice i upravo je to primarni razlog u kojem reproduktivna funkcija nalazi svoje uporište. Svjedoci smo da se savremena porodica odlikuje slabim natalitetom i smanjenim mortalitetom, te sve manjim brojem članova.

U savremenoj porodici prisutna je dezintegracija i dezorganizacija porodice što je slučaj i sa bosansko-hercegovačkom porodicom. Dezintegracija porodice označava rasipanje porodice na sve manji broj članova upravo zbog pojave niskog životnog standarda, neriješenog stambenog

pitanja, skupog života itd. Sve je više porodica sa samo jednim djetetom iz razloga da mu pruže što bolje uslove za život.

Dezorganizacija porodice je poremećaj savremene porodice koji utiče na slabljenje natalitetne slike koja ostavlja velike tragove na reproduktivnu funkciju porodice.

Ono što je primjetno u današnjem društvu jeste pojava steriliteta gdje se u cijelom svijetu oko 15% partnera suočava sa problemom nemogućnosti da imaju biološku djecu. S obzirom na veliki napredak u oblasti medicine postoje različite tehnike koje omogućavaju potpomognutu reprodukciju tako da je takvim parovima omogućeno da ostvare potomstvo. Međutim, u proces reprodukcije se uvode i drugi pojedinci izvan porodice čime se stvaraju novi rodbinski odnosi.

U pogledu reproduktivnog ponašanja odraslih osoba u razvijenim i nerazvijenim društvima danas je sve izražajnije doba stupanja u brak (seksualnu zajednicu) kod populacija koje nisu uspostavile kontrolu rađanja, a koja je i glavna odredba fertiliteta stanovništva. Kako sve više stariji ljudi stupaju u brak raste i sterilitet bračnih parova. Biološki i kulturni kontinuitet neke društvene zajednice zavisi od (dovoljnog) broja rođene djece - ako se rađa manje stanovnika, slabi demografski potencijal društva, a usljed povećanja starog stanovništva povećan je pritisak na socijalne i medicinske ustanove. Prema podacima Ujedinjenih nacija za 2019. godinu Južna Koreja ima najnižu stopu fertiliteta u svijetu. Trenutno u toj zemlji svaka žena rodi 1,1 dijete. Dok na primjer u Kini u prosjeku svaka žena rodi 1,7 djece, u Indiji 2,2, SAD-u 1,8, Njemačkoj 1,6, a u Nigeriji čak 7 djece. U Bosni i Hercegovini, stopa fertiliteta je neznatno porasla, što znači da svaka žena rađa 1,49 djece, a 2010. godine ta je stopa iznosila 1,25.

Nagli pad nataliteta i snižavanje socijalnih normi o veličini porodice u odnosu na prethodne generacije, ukazuju i na raširenost primjene kontraceptivnih sredstava, odnosno sve veću prihvaćenost kontrole rađanja. Element planiranja porodice jeste kontrola rađanja, je suština u primjeni odgovarajućih metoda, načina i sredstava da se ograniči rađanje.

Bez obzira što medicina, kao i većina religija i država ne odobravaju prekid trudnoće kao metod kontrole rađanja, ipak ovaj metod se najviše primjenjuje. Intenzivna kontrola rađanja je neophodna zbog sve veće rasprostranjenosti kohabitacije i drugih savremenih oblika života, ranog stupanja u seksualne odnose, niskih reproduktivnih normi i sl.

3.4.2. Ekonomska funkcija

U ekonomskom smislu, savremena porodica je došla do velikog preobražaja, jer nema sredstava za proizvodnju. Ona je sada, za razliku od patrijahalne porodice, zajednica potrošača, a njen ideal su znanje i stručno obrazovanje. Kako bi kvalitetno ispunjavala ostale funkcije, savremena porodica mora svojim radom osigurati egzistencijalne potrebe svih svojih članova. Ono što je značajno jeste da svaki član u porodici privređuje i postiže veću ekonomsku samostalnost. Težnja porodice upravljena je prema porastu životnog standarda. Jako je bitna podjela rada unutar porodice, odnosno specijaliziranje muškaraca i žena za određene aktivnosti. Takva ekonomska saradnja unutar porodice ne samo da u velikoj mjeri ispunjava ekonomsku ulogu koju ima porodica u okviru društva, već supružnicima koji zajednički rade pruža brojna pozitivna iskustva koja učvršćuju njihovu zajednicu” (Haralambos i Holborn, 2002:508)

Međutim, rastom prihoda porodice rastu i rashodi /osiguranje stambenog prostora, komunalne usluge, ishrana, odjeća, obuća isl./. U velikoj mjeri rastu i kulturne potrebe porodice: štampa, knjiga, stručna literature, izdaci za pozorišta, kina, koncerte, izložbe itd.

U savremenoj porodici muškarac više nije glava kuće i hranioc porodice, a žena samo domaćica koja vodi brigu o domaćinstvu i djeci. Obrazovanjem i zapošljavanjem žena poboljšan je ne samo njihov položaj, već prihodi koje žene ostvaruju obavljajući poslove van kuće što je od velikog značaja za održavanje ekonomske pozicije porodice i načina života njenih članova. Ženino zaposlenje u nekoj mjeri određuje klasni položaj domaćinstva, a što nije bio slučaj u prethodnim vremenima kada je materijalni status očeva i supružnika najčešće odražavao materijalni položaj većine žena. Čak i u slučaju kada žena zarađuje manje od supruga, poziciju cijele porodice može odrediti njeno zanimanje.(Matejević, 2007) Bračni parovi mogu imati različite klasne pozicije u okviru istog domaćinstva.Porodice u kojima je zaposlena samo žena u stalnom su porastu, pa tako ona ima presudan uticaj na klasnu poziciju domaćinstva. Kako je sve veći broj zaposlenih žena i nezaposlenih muževa dešava se da su narušene tradicionalne klasifikacije klase, jer domaćinstva više ne zavise od muškarca. Porodice u kojima je samo jedan član zaposlen, teško mogu da obezbijede neophodne uslove za svoju egzistenciju, pa se često nalaze ispod linije siromaštva.

Zbog intenzivnih društvenih promjena u drugoj polovini 20. stoljeća, kao i zapošljavanjem žena, došlo je do preobrazbe domaćinstva u model dva hranioca. Ovaj proces se odvijao različitim intenzitetom u različitim zemljama. Zabilježen je najintenzivniji razvoj u skandinavskim zemljama, jer je u njima porodična politika usmjerena na pomoć zaposlenoj majci da uskladi radne i porodične obaveze.

Sve učestalijom pojavom domaćinstava sa jednim roditeljem dovedeni su u pitanje funkcionisanje dva modela hranioca. Ipak, uloga domaćinstva je i preživljavanje u savremenim uslovima, pa se domaćinstva umnožavaju na bezbroj manjih jedinica.

Binuklearne porodice koje nastaju poslije razvoda partnera ako u njima ima zajedničke djece podrazumijevaju dva domaćinstva – domaćinstvo roditelja kod kojeg dijete živi i domaćinstvo roditelja kod kojeg dijete ne živi.

Razvod osim prekida bračne veze odražava se u ekonomskom planu na život pojedinaca. Obično jedan od partnera trpi negativne posljedice razvoda u slučajevima kada su njegova primanja niža od primanja bivšeg supružnika. To je najčešće slučaj sa ženama. One uglavnom poslije razvoda žive sa svojom djecom, te moraju da preuzmu sav teret podizanja djece bez pomoći drugog roditelja, jer često izostaje finansijska pomoć oca. Većinom, domaćinstva sa jednim roditeljem u prosjeku spadaju među najsiromašnije grupe u savremenom društvu, suočavaju se sa ekonomskom nesigurnošću, pa se pojava novog siromaštva često dovodi u vezu s njima. Ponovno stupanje u partnerske odnose poslije razvoda braka ili smrti partnera može se objasniti i ekonomskim razlozima u smislu da partnerima u uslovima krize države imaju veću sigurnost spajanja dva prihoda. Sve veći porast nezaposlenosti, izostanak socijalne sigurnosti, opća ekonomska kriza itd., utiču na ekonomsku funkciju porodičnog domaćinstva.

3.4.3. Funkcija zadovoljavanja polnog nagona i emotivna funkcija

Biološka funkcija porodice se ogleda u zadovoljavanju polnog nagona individue, a seksualna se potpuno odvaja od reproduktivne. Ovdje se zadovoljavaju najintimnije želje supružnika. U

savremenoj porodici bračni partneri imaju punu individualnost. Brak se zaključuje iz ljubavi, a njenim prestankom dolazi do raspada porodice.

U savremenom društvu je veoma česta pojava predbračnog života, tako da intimni odnosi ne započinju uvijek sa brakom. Ali ovi odnosi nikako ne mogu da se svedu na zadovoljavanje polnog nagona i prokreativnu funkciju, jer između supružnika u porodici postoje i afektivna povezanost koja bi trebala da čini suštinu svih njihovih odnosa.

Emotivni odnos koji se uspostavlja između roditelja i djece u porodici ima veliku važnost za pojedince. Dijete više nije sredstvo za produženje porodice i očuvanje imovine, već je ono centar svih dešavanja u njoj. Djetetu se poklanja sva pažnja, a njegov značaj time je veći ako ima u porodici manje djece. Emotivna funkcija porodice igra veliku ulogu u normalnom razvoju ličnosti. Zato je opravdana izreka da je djetetu potrebna ne bilo kakva porodica, već samo zdrava porodica koja će mu pružiti normalne uslove za pravilan razvoj.

U suprotnom, ako u porodici ne postoji potrebna ljubav, pažnja i uvažavanje, sve to može djetetu stvoriti veliki hendikep.

3.4.4. Odgojno -obrazovna funkcija

Uloga odgojno-obrazovne funkcije porodice je velika, jer je porodica primarna u odgoju samog djeteta. Djeca u velikoj mjeri od roditelja formiraju pogled na svijet, način života i usvajaju system vrijednosti.

“Parsons tvrdi da su porodice tvornice koje proizvode ljudske ličnosti. Smatra da je u tom procesu porodica od ključne važnosti s obzirom na to da primarna socijalizacija zahtjeva kontekst koji pruža toplinu, sigurnost i uzajamnu podršku. Smatra da je osim porodice gotovo nemoguće zamisliti bilo koju instituciju koja bi mogla osigurati takav kontekst”(Haralambos, Holborn, 2002:508). Znači da prisustvo dobre porodične klime, uveliko olakšava odgoj djece, a tamo gdje su nesređeni porodični odnosi, djeca većinom ispoljavaju neki od oblika poremećaja u ponašanju. Međutim, može se desiti i to da ponašanje roditelja odstupa od društveno prihvatljivih

normi, tj. da je ono devijantno ili delikventno. U takvoj porodici potrebna je intervencija države, jer ona ne može da ostvari uspješnu ulogu odgajatelja.

U slučaju dualizma porodičnog odgoja, kada dijete ne može da se snađe u dvostrukom položaju, jer je porodični odgoj konzervativniji ili napredniji od društvenog, dolazi također do devijacije ponašanja koje ostavlja velike tragove na samo dijete.

Inače, u ovom modernom dobu, u cijelom svijetu, pa i u našoj zemlji, došlo je do velikog porasta delikvencije mladih. Ona je obično posljedica gubljenja perspektive u životu, ili lošeg uticaja nekih od oblika društvenog odgoja kojem u posljednje vrijeme prednjači internet i društvene mreže.

Za razliku od odgoja, u savremenoj porodici obrazovanje se stiče kroz različite stepene školskog sistema, pa tako porodica nema nekog značajnijeg uticaja na pružanje obrazovanja svojim članovima. Primjetna je sve veća težnja članova porodice da steknu što veće obrazovanje, odnosno veće stručne kvalifikacije

3.4.5. Funkcija pružanja zaštite

Možemo reći da ova funkcija u savremenom društvu polako iščezava, mada ne u potpunosti. Ona se ogleda kroz: biološku zaštitu (podizanje, njegovanje i čuvanje djeteta), moralnu zaštitu koja se izražava kroz podršku i porodičnu solidarnost, zatim pravnu zaštitu (zastupanje), ekonomsku zaštitu koja se ogleda kroz formu izdržavanja i nasljeđivanja. Međutim, sve više u ovoj oblasti parvo dobija država. Savremeno društvo obezbjeđuje visok stepen zaštićenosti svakog pojedinca, pa tako i same porodice.

Pojedini oblici zaštite koje je porodica pruža svojim članovima mijenjali su se kroz vrijeme.

Sa nastankom savremenog društva, kada se razvijaju brojne društvene ustanove, podjeljene su obaveze između porodice i društva kada je riječ o podizanju, staranju i njegovanju djece i ostalih članova porodice.

Bez obzira na sve promjene koje se dešavaju u porodici i u savremenom društvu, neki oblici zaštite koje porodica pruža svojim članovima i dalje postoje, prije svega, podizanje i čuvanjem djeteta, porodična solidarnost i podrška, pomaganje, ekonomska zaštita - izdržavanje djece, naslijeđivanje imovine i sl.

3.4.6. Funkcija zabave i razonode

U savremenoj porodici sve više pravo uzbuđenje donosi život i zabava izvan porodice kao što su: upražnjavanje sportskih aktivnosti, izleti, odmori, ali i televizija, računarske igrice, društvene mreže i razni virtualni svjetovi.

Postoje razlike u korištenju slobodnog vremena kod odraslih i mladih. Međutim, ono što je bitno je kakav uticaj slobodno vrijeme vrši na pojedinca, jer ako nije dobro osmišljeno često ode u negativnom smjeru. Sudjelovanje kroz hobi, sportske aktivnosti, odmor itd., može biti od izuzetnog značaja za pojedinca i kvalitet porodičnih odnosa, tim prije ako je cijela porodica, ili makar veći dio njenih članova, uključen u isto. Slobodno vrijeme koje je kvalitetno osmišljeno čini život smislenim, organizovanim i kreativnim.

Činjenica je da društvo nije u stanju obavljati funkciju porodice, bar ne u tolikoj mjeri koliko to čini porodica. U prilog tome govore nam podaci o velikom porastu alkoholičara, ovisnika o opojnim sredstvima, vanbračnom roditeljstvu maloljetnika i sl.

3.5. Sistem vrijednosti savremene porodice

Svaka kultura posjeduje norme prihvatljivog ponašanja i sistem vrijednosti koji se dopunjavaju tradicijom i progresom što donosi inovacije na planu duhovnih i materijalnih vrijednosti.

S obzirom da sama tradicija, pored pozitivnih, sadrži i veliki broj negativnih dimenzija, novije generacije ne žele da je prihvate i vrednuju, te se stvara odbojnost prema istim.

Kako se postepeno odbacuju društveni okviri, koji za posljedicu imaju sve veću izraženost procesa individualizacije, tako dolazi do potiskivanja bračnih odnosa, gdje se brak počinje tretirati kao nestabilna zajednica, u brak se ulazi dosta kasno, djeca se rađaju u kasnijoj životnoj dobi ili se partneri u legalnim bračnim zajednicama odriču roditeljstva, javljaju se istopolne kohabitacije, slabi solidarnost s precima i sl. Slabljenje nuklearnog oblika porodice i sve učestalija pojava različitih alternativnih partnerskih i porodičnih oblika postaju globalni trend.

Trenutni oblik savremene porodice počinje da se mijenja, te je izražena težnja ka tome da postepeno prestane da bude jedini obavezni i dominirajući oblik zajedničkog života pojedinaca u razvijenim (i manje razvijenim) društvima u savremenom svijetu. Dolazi do javljanja različitih partnerskih i porodičnih oblika, a što se tiče intimnosti, seksualnosti i emocionalnih veza, sve više ljudi preferira neformalne veze u kojima se rađa sve veći broj djece, stope ponovnog stupanja u brak rastu. Možemo reći da se današnji sistem vrijednosti u odnosu na prošlost uveliko razlikuje, jer se promijenio sam način njegovog zadovoljenja i ispoljavanja.

Osnovni moralni principi se uče najprije u porodici, pri čemu je važno kako se roditelji ponašaju i kakav primjer daju svojoj djeci.

Savremeno društvo karakteriše erozija morala, teško je podvući granicu između privatnog (intimnosti) i javnog. Pojavom različitih društvenih mreža dolazi do gubljenja identiteta labilnih osoba čija se smislenost i bivstvo gubi u nizu beznačajnih trenutaka života koja im stvara jedinu sliku svijeta. Dolazi do sve veće pojave narcizma i sve što je nekada bilo abnormalno poprima novu dimenziju društveno prihvatljivog. Zbog brzog tempa života i nesposobnosti organizacije djecu sve više odgajaju mediji i internet što utiče na formiranje novog sistema vrijednosti.

Kada se pojedinac nađe u vrtlogu poremećenih vrijednosti, dešava se povratak ka tradicionalnim opće prihvaćenim dimenzijama koji ponovo vraćaju vlastiti identitet i shvataju značaj lične sreće. Obje ove krajnosti moraju se pomiriti dijalektičkoj sintezi interesa samog pojedinca što u konačnici dovodi do interesa porodice i samog društva.

Porodica kao sistem predstavlja cjelinu koja se stalno regeneriše i koja mora da bude u interakciji sa mijenjajućim obrascima ponašanja. Značajnu ulogu imaju porodična pravila i vrednosti koje se njeguju u porodici što samom sistemu u interakciji sa vanjskim svijetom daje određenu strukturu u uspostavljanju kvalitetnih međusobnih odnosa.

Možemo reći da su granice osnova svakog sistema i one ne smiju biti ni previše zatvorene, jer onemogućavaju sposobnost prihvatanja pozitivnih promjena koje dolaze iz vanjske sredine, a ni previše popustljive radi prihvatanja negativnih pojava koje utiču na ugrožavanje funkcionalnosti porodičnog sistema.

3.6. Uzroci raspada patrijahalne i nastanka savremene porodice

Tokom burnih društvenih previranja porodica je bila suočena sa brojnim teškoćama i problemima, a uprkos raznim odbrambenim mehanizmima teško je podnosila različita previranja.

1989. godine, kada je pad Berlinskog zida označio slom socijalizma, što je u državama centralne, istočne Evrope i Balkana izazvalo seriju događaja na političkom, ekonomskom i društvenom planu, a sve je imalo za posljedicu velike demografske promjene.

Promjene koje su se odvijale velikom brzinom u svim segmentima savremenog društva ostavile su velike posljedice na stanje i razvoj porodice u društvu.

Najznačajnija pojava koja se dogodila u savremenom društvu je pojava *globalizacije*. Ona se prije svega ispoljava u oblasti ekonomije, širenju slobodnog tržišta, ubrzanje međunarodnih tokova kapitala, robe i radne snage. Globalizacija se počela ispoljavati i u socijalnim odnosima koje je rezultiralo bogaćenjem pojedinaca i jačanjem bogatih slojeva kao i širenjem siromaštva.

Uporedo sa globalizacijom nastupila je i liberalizacija u društvu i društvenim odnosima od ekonomije do kulture. Time je došlo do transformacije svih tradicionalnih i konzervativnih elemenata u društvenoj strukturi savremenog društva.

Bosna i Hercegovina se na samom početku tranzicijskih promjena našla na meti agresora(1992.-1995. godine) koji je u cilju etničkog čišćenja protjerao mnoge porodice iz njihovog zavičaja tako da se time potpuno poremetila dotadašnja stabilnost porodice.

Sljedeća globalna pojava koja je uticala na promjenu oblika, uloge porodice jeste kriza patrijarhalnih društvenih odnosa. Takav sistem vrijednosti počinje ubrzano da se mijenja što se posebno osjetilo u razvijenim zemljama, kao i zemljama tranzicije. Sam raspad "patrijarhalizma" stavio je pred porodicu brojna iskušenja i velike izazove. Zbog različitih razornih dejstava došlo je do raspada patrijarhalne porodice, došlo je i do značajnih promjena međusobnih odnosa u porodici, ali je ipak temeljna patrijarhalna ideologija u novoj savremenoj porodici dalje ostala. U većem broju slučajeva zadržao se patrijarhalni mentalitet članova savremene porodice u prvoj fazi njenog nastanka.

Bitan faktor transformacije porodičnih odnosa jeste i pojava *individualizacije*. "Na djelu je globalna revolucija koja utiče na to ako mislimo o sebi i vežemo se s drugima, što ima značajan uticaj na promjene u privatnom životu, ponajprije u porodici"(Giddens, 2005) U odnosu na navedeno, možemo reći da sam proces individualizacije ima jako velik uticaj na samo pitanje o porodici, braku i roditeljstvu, što je obilježilo transformaciju porodice u savremenom društvu.

Porodica, zavisno od sredine u kojoj se nalazi još uvijek predstavlja jaku ekonomsku i socijalnu vezu u kojoj je porodični i bračni individualizam tek u početnim oblicima. Što se tiče evropskih zemalja druga faza transformacije savremene porodice donijela je i nešto veću stopu razvoda. Tako stanovnici Portugala imaju najveći broj razvoda, a najmanje BiH, Crna Gora, Irska i Malta. U poređenju sa 2000, godinom, broj razvoda u odnosu na broj sklopljenih brakova je čak tri puta veći u Italiji i Španiji.

4. KRIZA PORODICE

Porodica je danas suočena sa mnogim teškoćama, a sve sa ciljem da se održi i ispuni svoje zadate funkcije. Brak kao institucija zajedničkog života muškarca i žene s vremenom izgubio dosta na svojoj zbiljskoj važnosti. Kako smo već naveli, u klasičnoj porodici je muškarac taj koji je bio glava kuće i privređivao, a žena se brinula za domaćinstvo i djecu. Zato možemo reći da ova veza nije bila samo uslovljena njihovim emotivnim odnosima, nego je ona na neki način bila nužna prije svega zbog ekonomsko- egzistencijalnih razloga. Tako ova veza nije bila samo nužna zbog njihove eventualne ljubavi i zaljubljenosti, nego prvenstveno zbog ekonomsko- egzistencijalnih razloga. Teško da je žena mogla preživljavati sama bez muža koji je bio hranitelj porodice, ali ni muž ne bi mogao živjeti samostalno, jer pored zahtjevnog i teškog rada nije bio u stanju brinuti se o kućanstvu.

Opće civilizacijski i tehnološki napredak znatno su uticali da se smanji navedena egzistencijalno- ekonomska uslovljenost braka.

Tačno je da je nepobitna činjenica da u postmodernom društvu dolazi do redefiniranja „uloga muškaraca i žena u pogledu obrazovanja, zaposlenja, ekonomske samostalnosti, karijere i porodice, što je uslovalo i drugačije gledanje na brak, odnosno drugačiju predstavu o braku i prihvatanje drugačijih vrednosti, za razliku od onih koje su imale prethodne generacije. Naime došlo je do promjena u stavovima ljudi u vezi sa brakom, seksualnim ponašanjem” (Milivojević, 2014:241), kao što je činjenično da je kod mladih izražena tendencija za samostalnošću, samodefiniranjem kroz različite aspekte partnerskih, porodičnih i bračnih oblika, uz sve veću orijentiranost prema eksperimentiranju sa različitim životnim praksama u vezi sa zajedničkim životom u odnosu na prethodne generacije. (Milivojević, 2014:242)

Danas žene mogu jednako uspješno zarađivati kao i muškarci, a održavanje domaćinstva nije više toliko zahtjevan posao kao u prošlosti. Žena je vremenom (ali ne u svim kapitalističkim zemljama) stekla pravo da za jednak rad dobije jednaku naknadu. Postepeno, njena ekonomska emancipacija u većini kapitalističkih zemalja postaje stvarnost.

Svi ovi faktori doveli su u savremenom društvu do stabilizacije i afirmacije novog tipa porodice.

Ona nije više samo „industrijska“ već i „demokratska“, jer se nisu promijenili samo materijalna osnova i njena struktura već i ideologija, moral, pravo, koji ovoj porodici daju novu dimenziju. (Alibegović, Čaušević, Ljuma, 2017)

Emancipacijski feministički pokreti nastoje da istaknu pitanje ugroženosti ženskih ljudskih prava i potrebu izvlačenja žene iz nelagode bračnog i porodičnog života. Žene danas često nisu spremne da žrtvuju svoje ambicije i karijeru radi muža ili porodične socijalizacije djece. One žele da rade, da izgrađuju vlastitu karijeru, da imaju slobodu kretanja i djelovanja, da ostvare potpunu ekonomsku samostalnost, te steknu poštovanje u društvu.

Tako su sve češći sukobi između roditelja i djece oko shvatanja prava na individualnost i slobodu, te oko obaveza koje roditelji nameću djeci. „U savremenim porodicama traje stalna borba moći između članova, između polova, traje pravi porodični rat oko pitanja individualnih prava i sloboda pojedinih članova, posebno djece.“ (Kuccinka, 2001)

Što se tiče pitanja individualnosti koji postaje ključni fenomen same krize porodice, možemo reći da je Bosna i Hercegovina, za razliku od zemalja Zapadne Evrope, u tom segmentu malo drugačija, a što je u stvari samo posljedica siromaštva i loših socijalnih uslova. Veliki broj mladih parova upravo iz nužde, zbog siromaštva bira da oстане u zajednici sa roditeljima, čak i oni parovi koji su već odabrali da stvaraju vlastiti porodično-društveni ambijent.

Osnovno pitanje današnjice je kako razviti skladne porodične odnose i porodičnu toleranciju, da svi članovi porodice pronađu zadovoljstvo i sreću u istoj?! Čini se kako je to u današnje vrijeme, vreme prebrzog tempa života i promjene sistema vrijednosti, sve teže to ostvariti. Nezadovoljni stanjem u porodici mladi sve češće pronalaze utočište u alternativnim oblicima zajednica (sekte, idoli) koji se predstavljaju kao porodica, a ustvari su njena negacija.

Postoje i one porodice koje naizgled izgledaju kao skladne i tolerantne, sve dok im se ne približite i uočite njihove probleme i teškoće. To je sinonim otuđenja koji je veoma popularan u savremenoj porodici. Članove takve porodice obično interesuje lična afirmacija, sticanje bogastva i predano ispunjavanje poslovnih obaveza. Oni nemaju niti vremena niti strpljenja da sudjeluju u svakodnevnom porodičnom druženju, kao i da budu detaljno upoznati o porodičnim obavezama i potrebama.

Otuđenost u savremenoj porodici nastaje kao posljedica dinamičnog razvoja društva, a često ima negativne posljedice na djecu kao što su usamljenost, depresija, ravnodušnost i koja postaju sklona konzumiranju alkohola, narkotika i drugih opojnih sredstava.

Kriza porodice oslikava se i u pojavi tzv. „bijele kuge“, koja predstavlja pad nataliteta i strah od nedovoljne reprodukcije i potrebne obnove stanovništva. Transformacijski procesi u svijetu su dio i bosanskohercegovačke stvarnosti, ali transformirajući procesi (Pašalić-Kreso, 2004: 22) u Bosni i Hercegovini, a dobijaju dodatnu težinu i složenost, koja se tiče specifično bosanskohercegovačkih prostora, ali i nekih prostora bliskih Bosni i Hercegovini. Naime, još uvijek se osjete posljedice ratnih i postratnih izbjegličkih procesa, izražen je broj jednoroditeljskih porodica, i to porodica bez oca, stopa nezaposlenosti itd. Broj stanovnika u našoj zemlji, a i u zemljama regiona je sve manji. Bijela kuga je aktuelna unazad nekoliko godina, gdje je primjetno da u BiH nestaju gotovo cijeli gradovi. Prema podacima Agencije za statistiku BiH u 2017. godini registrovano je oko 19.824 rođene djece, a umrlo je 21.689. Prirodni priraštaj za 2017. godinu je iznosio -1865. U prvih devet mjeseci 2018. godine u BiH je zabilježen broj rođenih 21.006, a umrlih 27.182, gdje je čak razlikau broju rođenih i umrlih 6.176. Sve ove informacije ukazuju na negativan prirodni priraštaj koji iz godine u godinu sve veći i veći.

4.1. Promjene u oblicima porodice

Najbitnije promjene koje se dešavaju u sferi porodice su:

- Proširene porodice i druge grupe gube uticaj;
- Opća tendencija slobodnog izbora bračnog partnera:
- Sve veća prava žene kako kod predlaganja samog braka tako i kod donošenja odluka u porodici;
- Pojavljuje se i opća tendencija proširenja prava djece.

Opći pokazatelji krize porodice su:

- povećana stopa razvoda braka;
- porodice sa jednim roditeljem;
- novi brak i usvajanje;
- nasilje u porodici;
- seksualna zloupotreba djece i incest;
- vanbračne zajednice;
- istospolne zajednice.

4.1.1. Razvod braka

Svjedoci smo da je u savremenom dobu jako povećana stopa razvoda braka. Pri tome je važno spomenuti i postojanje određene regionalne uslovljenosti u kontekstu ovoga problema. U BiH je trend razvoda braka u toku rata skoro prepolovljen, da bi se nakon završetka rata u odnosu na 1991. godinu uvećao za oko 2,5 puta. U SAD-u svaki drugi sklopljen brak može da očekuje razvod. Naime, statistike jasno pokazuju da su ljudi u južnim regijama manje skloni razvodu nego oni u sjevernim. U tom smislu se govori o *tradicionalnom jugu i liberalnom sjeveru*. Na primjer, u Europi se najmanje rastava događa u Grčkoj, a najviše u skandinavskim zemljama. U susjednoj Hrvatskoj najniža stopa razvoda bilježi se u Dubrovačko-neretvanskoj županiji (12%), a najviša u Primorsko-goranskoj županiji i Gradu Zagrebu (40%). U Bosni i Hercegovini se ponavlja sličan obrazac. (Žiga, 2013) Ipak, važno je spomenuti da se u Bosni i Hercegovini generalno bilježi znatno manji broj razvoda brakova nego što je to slučaj u susjednim zemljama i ostatku Evrope. Stopa razvoda ovdje obično ne prelazi 10%.

Postoje različiti faktori koji dovode do razvoda braka koji se odnose na šire društvene promjene.

Danas je o mnogo veća tolerancija po pitanju razvoda braka tako da parovi ne okljevaju da prekinu bračni odnos od kojeg nemaju nikakve koristi, bez da će biti izloženi osudi društva.

S druge strane razvod braka jako utiče na život djece. Često je praćen emocionalnom prazninom, a u većini slučajeva izaziva finansijske poteškoće za jednu ili obje strane.

Parovi koji ozbiljno odluče da se razvedu obično traže savjet od drugih, prave poređenja, pokušavaju da zamisle kako će sve proteći, da li će djeca patiti i sl. Oni koji prevaziđu ovu fazu, ostaju ubjeđeni da čine ispravnu stvar i da je najbitnija odgovornost za razvoj vlastite ličnosti.

Teško je predvidjeti djelovanje razvoda na djecu, jer na proces njihovog prilagođavanja novonastaloj situaciji ovisi o mnogim faktorima kao što su: obim sukoba roditelja prije samog razdvajanja, starost djece, postojanje braće i sestara, viđanje roditelja nakon razvoda itd. Istraživanja pokazuju da djeca često dožive velike emocionalne stresove nakon razdvajanja roditelja.

Posljednjih nekoliko decenija se u cijelom svetu širi talas razvoda brakova. „ Riječ je o smjeni patrijarhalne porodice (i braka koji na njoj počiva) novim oblikom porodične organizacije poznate u sociološkoj literaturi pod nazivom „savremena (supružanska, egalitarna) porodica“(Mladenović, 1964:117). Sigurno je da je proces razvoda braka jedan od najstresnijih događaja u životu, nakon smrti člana porodice.

Spomenut ćemo i *ovisnost o internetu*, kao jednom od razloga razvoda braka, pri čemu prednjači ovisnost o popularnim društvenim mrežama „Facebook“ i “Instagram”. Najnovije statistike sa Zapada pokazuju da se čak svaki peti razvod braka događa zbog ovih društvenih mreža. S druge strane, u našim krajevima ljudi se također često razvode zbog nemogućnosti adekvatne raspodjele kućanskih poslova, jer u današnje vrijeme žene sve češće privređuju izvan kuće te zbog toga očekuju da i njihovi muževi uzmu udjela u kućanskim poslovima.

4.1.2. Porodice sa jednim roditeljem

Suočeni smo sa činjenicom da se veliki broj brakova završi razvodom, tako da su danas porodice sa jednim roditeljem sve brojnije. U BiH procenat porodica sa jednim roditeljem nije toliko visok kao u zapadnim zemljama, ali s obzirom na ratna dešavanja još uvijek postoje pokazatelji koji upozoravaju na porast jednoroditeljskih porodica.

Do nastanka porodica sa jednim roditeljem dolazi usljed smrti, razvod braka, napuštanje porodice od strane jednog od roditelja, vanbračno rađanje itd.

Ovaj tip porodica može biti takav od samog početka, ukoliko se majka odluči za ovaj tip porodičnog života, ali kasnije, zavisno od uzroka, mogu postati takve. Porodice sa jednim roditeljem postaju fokus sociološkog interesa i istraživanja tek 60-tih godina kada je tradicionalna porodica preživjela burne transformacije uslovljene smanjenom stopom fertiliteta, porastom broja razvoda i vanbračnih rođenja. Te su pojave, pod uticajem prevladavajuće porodične ideologije koja kao normu nudi tradicionalnu nuklearnu porodicu (“oženjeni par s dvoje ili više djece”), viđene kao odstupanje, kao devijacija norme, a neregularno su interpretirane i kao pokazatelji krize porodice (Grozđanić, 2000: 2).

Jednoroditeljstvo je izloženo većem ekonomskom pritisku, jer staranje o djetetu stavlja pred roditelja povećane finansijske, materijalne i emocionalne zahtjeve, što je izraženije u još većoj mjeri ako nema podrške drugog roditelja.

Zbog prevelikih napora i obaveza kod kuća, a i izraženoj potrebi obezbjeđivanja egzistencije djetetu dolazi do većeg psihičkog tereta odgovornosti u odnosu na porodice sa oba roditelja.

Mnogi ljudi ne žele da ostanu u ovoj poziciji, ali i ima sve više onih koji se upuštaju u rađanje i usvajanje djece ne očekujući podršku supruga ili partnera. Odrastanje deteta u jednoroditeljskoj porodici i razvojne promjene koje nastaju u takvom „porodičnom okruženju“, mogu nositi sa sobom brojne probleme.

Možemo reći da su nevjerstvo bračnog partnera, nedostatak komunikacije, finansijski problemi, nasilje u porodici, itd., neki od razloga koji dovode do razvoda braka i stvaranja jednoroditeljskih porodica.

4.1.3. Novi brak i usvajanje

Raste procenat novih ženidbi i udaja, a obično u novi brak stupaju mlađi ljudi koji nemaju djece koja bi živjela u novoj porodičnoj zajednici. U slučaju da jedan od supružnika ima jedno ili više djece tada govorimo o novoj porodičnoj zajednici tzv. rekonstruirana porodica. Od porodice sa više djece stvaraju se nove mješovite porodice.

Sa porastom stope razvoda učestalo je i ponovno stupanje u bračnu zajednicu, a sve više ovakvih partnera već su bili razvedeni. Došlo je do naglog povećanja broja brakova od ranih 60- tih godina, a danas 28 na svakih 100 brakova je novi brak makar za jednog partnera.

Porodica sa očuhom i mačehom se definiše kada je bar jedan odrasli očuh ili mačeha. Mnogi dobijaju ovaj status u odnosu na djecu koju povremeno viđaju, jer s njima ne žive. U vezi sa navedenim je i dodatni elemenat usvajanje.

Usvajanje je metod kojim nebiološki roditelji zamjenjuju djetetu njegove biološke roditelje, a bez obzira što ne postoje genetička povezanost oni ih pravno priznaju kao svoju djecu, te tako zasnivaju srodnički odnos. Roditelji- usvojitelji imaju prava i obaveze prema svojoj djeci, dok drugi nebiološki roditelji održavaju odnos sa pastorkom samo onoliko koliko traje brak.

U ovakvim porodicama se obično javljaju poteškoće i problemi, jer često postoji biološki roditelj čiji je uticaj na djecu veoma jak. Dodatni problem predstavlja i to što se mješaju djeca iz različitih sredina, sa različitim stavovima, uvjerenjima, drugačijim sistemom vrijednosti, navikama i ponašanjem. Problem dalje nastaje ako u novim brakoviam dođe do rađanja djece. Tako možemo zaključiti da bez obzira što razvod označava raspad braka, to ne znači da dolazi do potpunog nestajanja porodice.

4.1.4. Nasilje u porodici

Jedan od problema, svakim danom sve prisutniji, sa kojim se susreće savremena porodica, jeste problem nasilja. „Nasilje u porodici možemo definisati kao fizičko zlostavljanje, jednog ili više članova porodice od strane njenog člana“. (Gidens, 2002:201) Prema istraživanju obično su žrtve djeca mlađa od 6 godina. Na drugom mjestu po učestalosti dolazi nasilje muževa nad ženama.

Porodice su ugrožene nasiljem kako unutar samih porodica, tako i nasiljem u neposrednom okruženju. Nasilje unutar porodica karakteristično je za sva savremena društva bez obzira na njihovu ekonomsku i cjelokupnu razvijenost.

Kada se interesujemo za raširenost pojma nasilja dolazimo do saznanja da je riječ o više različitih faktora koji ga uzrokuju. Porodične veze su emotivnog karaktera, gdje je izmješana ljubav i mržnja, pa čak i kad dođe do sitnog nesporazuma unutar porodice to može prerasti u neprijateljstvo između roditelja i djece, ali i između bračnih parova. Visok stepen nasilja u porodici ima svoje korjene u frustracijama, strahu, neizvjesnosti i teškoćama koje pojedini članovi doživljavaju u društvu i to prenose na porodicu.

Istraživanja i izvještaji međunarodnih organizacija za brigu o porodici i djeci i nevladinih organizacija za zaštitu ljudskih prava, ukazuju na visok stepen nasilja unutar savremenih porodica u svim sredinama, posebno u nerazvijenim zemljama i zemljama u tranziciji, kao i u društvima u kojima dominira tradicionalni sistem vrednosti. Mnoge studije koje analiziraju stanje odnosa unutar savremene porodice, alarmantno upozoravaju da je riječ o „*paklu*“ koji se preživljava unutar porodice. (Castells, 2003:52)

Kao najčešći nasilnik označava se muž, odnosno otac u porodici. U mnogim tradicionalnim porodicama nasilje muža nad ženom smatra se „normalnim“ načinom komunikacije među partnerima.

Muž zlostavlja ženu na različite načine: fizičkim nasiljem (batine), seksualnim nasiljem, ucjenjivanjem, prijetnjama, te raznim oblicima verbalnog nasilja, ograničavanjem i zabranama kretanja, uskraćivanjem materijalnih i finansijskih sredstava. Muževi nasilnici su različitog obrazovnog profila, materijalnog stanja i socijalnog statusa, kulturnog, rasnog i etničkog porijekla, različite starosne dobi.

Žene nekada trpe nasilje iz različitih razloga kao što je straha od osvete muža, nekada zbog djece, a nekada zbog stida i neprijatnosti koju nameću rodbina i društvena sredina. Među podacima o nasilju nad ženama na prostoru balkanskih zemalja, posebno se ističe činjenica da žene trpe nasilje u višegodišnjem trajanju (čak 70% ispitanih) i u svakodnevnom ponavljanju (skoro 45% ispitanih). Ono što se u razvijenom i demokratskom društvu smatra kao kršenje osnovnih ljudskih prava, u nerazvijenim i tradicionalnim društvima se toleriše kao stvar porodičnih odnosa i vaspitanja, a riječ je o blagonaklonom odnosu pravnih institucija prema “*domaćem nasilju*”. Posebnu težinu ovim podacima daje činjenica da je takav visok stepen nasilja nad ženom u porodici prisutan u urbanim i ruralnim sredinama, u tradicionalnim i “savremenim” sredinama i sistemu vrednosti.(Golubović,1982:72)

U savremenim uslovima sve češće susrećemo i oblike nasilje djece nad roditeljima. Riječ je, uglavnom, o odrasloj djeci.

Uzroci su različiti: osećaj tjeskobe u porodici, sukob oko odrastanja, porodičnih obaveza, odgovor na različite zabrane, materijalna situacija, kriminal, alkoholizam, narkomanija, imitiranje isl.

Raspon nasilja koje čine djeca nad roditeljima je veoma širok. Od zanemarivanja i zapostavljanja starih i nemoćnih roditelja, preko iskorištavanja njihove blagonaklonosti, finansijskih sredstava i materijalnog bogastva do monstruoznog ubistva.

4.1.5. Seksualna zloupotreba djece i incest

Ovaj pojam je široko prisutan u društvu, a obično se javlja unutar porodice. Definiše se kao vršenje seksualne radnje odrasle osobe sa djecom mlađeg uzrasta. Incest se ipak odnosi na seksualni odnos između krvnih srodnika. Incest duboko razara porodicu, te na njene članove ostavlja neizbrisive psihološke posljedice.

Kod zloupotrebe djeteta odrasli koriste dijete u seksualne svrhe, a najčešće je incest taj koji obuhvata incestuozne odnose između oca i maloljetne kćerke. Najčešće su muškarci ti koji su počinitelji ovih zlodjela, mada je samo mali broj ovakvih slučajeva psihički bolesno.

Službena statistika o zlostavljanoj djeci u BiH ne postoji, ali sudeći prema onome što se javnosti prezentira za sada situacija nije alarmantna. O ovom vidu zlostavljanja se govori mnogo u svijetu, ali ne i u BiH, što uopće ne znači da taj problem nije prisutan. Razlog tome je nedovoljno razvijena svijest, te shvatanje da je taj problem samo porodična sramota, a ne krupan društveni problem.

4.1.6. Vanbračna zajednica

Vanbračna zajednica je savremenom društvu alternativa braka u njegovom tradicionalnom značenju. „Vanbračna zajednica je zajednica žene i muškarca koja je zasnovana na faktičkim, a ne pravnim putem, tj. njihovim običnim saživljavanjem“. (Mladenović, 1977:162)

Kao jedan od uzroka nastanka jednoroditeljskih porodica je i vanbračno rađanje, koje govori o širenju kohabitacije i deinstitutionalizaciji porodice. Na ovu pojavu se gleda negativno, mada ne u tolikoj mjeri koliko je to bilo ranijih godina, kada su se ta deca nazivala raznim pogrdnim imenima. Danas je primjetno povećan je procenta vanbračnih rađanja koje je izraženo u svim zemljama Evrope, pa tako i u BiH.

Najveći dio vanbračnih rađanja registrovan je kod ženskog stanovništva bez školske spreme. Povećanjem obrazovanja smanjuje se i zastupljenost vanbračnih rađanja, koja je najniža upravo kod najobrazovanijih žena.

Sve do početka 2000-ih godina, više od polovine broja djece rođene van braka su rodile žene bez osnovnog obrazovanja ili samo sa završenom osnovnom školom.

Međutim, danas se sve više visokoobrazovanih žena odlučuje za vanbračno rađanje. Danas žene više vremena provode same i ulažu mnogo u svoju karijeru, što ima za posljedicu da se određeni

broj visokoobrazovanih žena odlučuje na vanbračnu rađanje, a neke odlučuju da se nikada ne udaju. Dešava se da žene rađaju sve manje djece i da kada i odluče da se ostvare kao majke, to sve češće čine same ili u vanbračnim zajednicama, jer je sve više prisutna „trka“ za karijerom.

4.1.7. Istospolne zajednice

Istospolne ili homoseksualne zajednice su zajednice pripadnika istog spola, zasnovane na spolnim i osjećajnim odnosima.

Homoseksualne sklonosti se smatraju nastranošću, vrstom bolesti, zbog čega se takve osobe nalaze na margini društva i izbacuju iz nekih vidova društvenog života. Tokom perioda njihovog nastanka takve zajednice su egzistirale kao ilegalne, a osobe koje su imale te sklonosti čuvale su tu osobinu u strogoj tajnosti. `80-tih godina bio je popularan naziv *queer* (eng. čudan, nastran), što je označavalo pogrdan naziv za homoseksualne osobe koji danas ima sasvim drugačije značenje.

Danas se u vezi sa homoseksualnošću događaju značajne promjene. LGBT je skraćenica koja se odnosi na kolektivnost lezbijki, gay, biseksualnih i transrodnih/transseksualnih osoba. U modernoj upotrebi odnosi se na različitost seksualnosti i kulture na osnovu rodnog identiteta. Na zapadu su sve prihvaćenije i dopušteno im je u nekim zemljama sklapanje brakova.

Dosta je onih koji su napravili iskorak, pa pričaju otvoreno i javno o svojoj seksualnoj orijentaciji.

Osporavanje prava na roditeljstvo osobama homoseksualne ili biseksualne orijentacije neprihvatljivo je iz više aspekata gledanja. Prije svega etike, ali i prema odredbama konvencije o ljudskim pravima. Istraživanja su pokazala da se u svakom odraslom pojedincu nalaze očinske i majčinske crte, te će dijete moći naći oboje čak i ako su roditelji istog spola.

U nekim državama svijeta (Austrija, Belgija, Danska, UK itd.) LGB osobe mogu postati roditelji putem posvojenja, potpomognute oplodnje ili surogat majčinstvom. U susjednj državi Hrvatskoj

osobe homoseksualne orijentacije dijete mogu imati samo ako su ga dobili iz prijašnje heteroseksualne veze ili braka. Djecu mogu usvajati samo ako su samci, što znači da su dodatno diskriminirani u već teškom postupku usvajanja djeteta. Negativni stavovi o LGB porodicama su široko rašireni, za razliku od heteroseksualnih porodica i njihove djece, porodice s homoseksualnim roditeljima često su izloženi predrasudama i diskriminaciji.

5. BUDUĆNOST PORODICE

Nakon dramatičnih promjena koje su se dogodila na relaciji društvo-porodica, nameće nam se pitanje o budućnosti same porodice i onoga što će ona predstavljati za svaku individuu.

Tradicionalna porodica je osim seksualne, reproduktivne imala i ekonomsko-proizvodnu, odgojno-obrazovnu, društvenu, kulturnu i mnoge druge funkcije. Kako je postepeno razvoj društva sa svojim institucijama preuzimao funkcije porodice, postavlja se pitanje da li se i trenutne funkcije koje porodica obavlja vremenom mogu ukinuti? Odgovor na takvo pitanje teško je dati, a on može da vodi i pesimističkim zaključcima.

Iako je 20. stoljeće zabilježilo određene pokrete i teorijska koncepte o izumiranju porodice, danas se, uprkos pesimističkim strahovima može utvrditi da porodica ipak ne može i neće izumrijeti. Sasvim je vjerovatno da će se ona mijenjati, oblikovati, prilagođavati novim situacijama, društveno-historijskim i ekonomskim okolnostima. Iako je teško predvidjeti njenu putanju, sasvim je sigurno da će ona trajati. „Bez porodice nema čovjeka, a bez čovjeka nema porodice. Ili, čovjek stvara porodicu, a porodica stvara čovjeka čovjekom“ (Kreso, 2004:27) Ovakve tvrdnje prihvatamo zato što je činjenica da je porodica osnovna potreba svake individue, zajednica koja je potrebna ne samo potomcima nego i odraslim bićima.

Sljedeće pitanje je to da ako ona opstane kakva će biti u budućnosti? S obzirom da smo svjedoci brojnih transformacija unutar porodice i to da je ona izgubila mnoge funkcije i sistem vrijednosti, najvjerovatnije je da nijedan od sadašnjih oblika porodice neće prestati da postoji, ali se neće dugo zadržati u dominantnom obliku. “Transformaciju porodice, zapravo transformaciju porodičnih procesa i transformaciju sadržaja porodičnih funkcija ne treba pogrešno-redukcionistički interpretirati kao nestajanje, propadanje porodice. Naprotiv, to je samo znak trajnosti i univerzalnosti porodice kao značajne društvene institucije i grupe.” (Alibegović, Čaušević, Ljuma, 2017:218)

Sasvim je vjerovatno da će i u budućnosti biti zastupljene porodice kao što su porodice sa jednim roditeljem, mješovite, adoptivne i homoseksualne porodice, ali kako bude rastao broj

djece u takvim porodicama tako će sve više biti potreba za istraživanjima kako da se takve porodice učine pogodnim i povoljnim za život i odrastanje djece.

Društvene zajednice bivaju i nestaju, ali porodica i dalje traje, iako mijenja svoju formu, ali ne suštinu svog postojanja.

6. ZAKLJUČAK

Proces transformacije u savremenoj porodici je činjenica koja je vidljiva u svakoj sferi društva, a koja se odražava na osnovne funkcije porodice. Kroz historiju, različiti autori su pokušali na različit način da naprave klasifikaciju osnovnih funkcija porodice.

Biološko-seksualna i reproduktivna funkcija porodice u savremenom društvu jeste doživjela strukturalne promjene i izazove, ali porodica se i dalje javlja kao mjesto gdje se realizuju spolni nagoni i potreba za reprodukcijom. U samoj strukturi ove porodice ekonomska funkcija i funkcija pružanja zaštite poprima sasvim novu dimenziju, jer postaje potrošačka, a ne proizvodna zajednica.

Nakon svega prethodno navedenog možemo zaključiti da je tradicionalna porodica sve više ugrožena, što u prilog govori činjenica njene ubrzane transformacije. U tom procesu transformacije mnogo je uticala redukcija funkcija porodice od strane društva. Tako danas sve češće društvo preuzima funkcije koje su u prošlosti bile porodične.

Danas se sve češće nameću i prihvataju brojne alternativa porodici u sklopu kojih će njeni članovi ostvariti zajednički život. Jednako tome negativni oblici kao što je porodično nasilje postaju sve izraženiji u društvu, ka i drugi negativni oblici poput socijalnog siromaštva, ali i sve raširenije pedofilije, te uticaja korištenja alkohola, droge i drugih opojnih sredstava. Ubrzan tempo života dovodi do raskoraka između klasične porodice i društva, drugačijeg odnosa između roditelja i djece i nemogućnošću brzog adaptiranja promjenama.

S obzirom da je porodica nekada predstavljala veliki oslonac društva i porodičnih odnosa, ona bi trebala imati podršku cijelog društva, prije svega stvaranjem povoljnije društvene klime.

Što se tiče budućnosti porodice u savremenom društvu, bez obzira na njenu krizu koju je prouzrokovala ubrzana transformacija, ona će opstati, a najvjerojatnije da će se i povećati broj njenih članova koji će sklapati brak jednom i zauvijek.

Porodica je ostala temeljna institucija društva, a njena uloga je nezamjenjiva u zaključivanju braka, reprodukciji, odgoju i socijalizaciji djece, ka i usvajanju sistema vrijednosti.

U većini slučajeva bez obzira na sve prisutnu eroziju morala u svim sferama društva, porodica i dalje predstavlja izvor morala, etike i uzornog ponašanja. Porodica će vremenom mijenjati svoju formu, ali će i dalje ostati temeljno bivstvovanje pojedinca i ostalih članova porodice.

LITERATURA

1. Abdel Alibegović, Midhat Čaušević, Naida Ljuma *Doba transformacije i redefiniranja procesa i funkcija u savremenoj porodici - univerzalnost i/ili transformacija* (2017), 203-220 219
2. Bauman, Zigmunt (2009). *Fluidni život*, Mediterran Pubushing, Novi Sad
3. Bobić, Mirjana,(2003). *Prekomponovanje braka, partnerstva i porodica u savremenim društvima*, Stanovništvo 1-4/Beograd, str. 65-91.
4. Cvejić Jančić O. (2009). *Porodično pravo*. Novi Sad, Pravni fakultet u Novom Sadu.
5. Castells, Manuel (2003). *Kraj tisućljeća*, Golden marketing, Zagreb
6. Dirkem Emil(1981). *Vaspitanje i sociologija*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
7. Fišer, S., Marković, N. , Radat, K. , Ogresta, J. (2006). *Za i o jednoroditeljskim obiteljima*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica
8. Fočo Salih (2000). *Sociologija*, Dom Štampe, Zenica
9. Giddens, Anthony (2005) *Odbjegli svijet: Kako globalizacija oblikuje naše živote*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb
10. Goodenough, H. Ward (1994). *George Peter Murdock 1897-1985: A Biographical Memoir*, National Academy of Sciences, WASHINGTON D. C.
11. Grozdanić, S. (2000). *Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka*. Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu.
12. Goldner-Vukov M., (1988). *Porodica u krizi*. Beograd, Medicinska knjiga.
13. Golubović Z. (1981). *Porodica kao ljudska zajednica*. Zagreb, Napred.
14. Grandić R. (2007). *Prilozi porodičnoj pedagogiji*. Novi Sad, Savez pedagoških društava Vojvodine.
15. Hammond, Ron, Cheney, Paul, Pearsey Raewyn (2015). *Sociology of the Family*, <http://freesociologybooks.com> (01. 09. 2019.)
16. Haralambos, Michael i Heald, Robin (1989). *Uvod u sociologiju*, Globus, Zagreb

17. Haralambos, Michael i Holborn, Martin (2002). *Sociologija*, Teme i perspektive, Golden marketing, Zagreb
18. Košarac, Biserka (2013). *Porodica i radne strategije u tranziciji*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Istočno Sarajevo
19. Kapor - Stanulović N. (1985). *Psihologija roditeljstva*. Beograd, Nolit.
20. Kuccinka, M.Sh.(2001). *Kids, Parents are Power Strggles: Winning for a lifetime*, Quill
21. Jovanović B. (1998). *Porodično vaspitanje*. Jagodina, Učiteljski fakultet.
22. Mandić, Erceg(1987). *Odnosi među polovima i roditeljstvo*, Sarajevo
23. Matejević M., (2007). *Vrednosne orijentacije i vaspitni stil roditelja*. Niš, Filozofski fakultet.
24. Matić V. (2005). *Sociologija*. Beograd, Filozofski fakultet.
25. Milić, Anđelka (2007). *Sociologija porodice: Kritika i izazovi*, Čigoja štampa, Beograd
26. Milić, A. (2007). *Sociologija porodice*. Beograd: Čigoja štampa.
27. Milivojević, Snežana (2014). *Promjene u savremenom porodičnom životu i transformacija porodica i domaćinstava u Srbiji*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta, XLIV (3), Priština, str. 241-253.
28. Pašalić-Kreso, Adila (2004). *Koordinate porodičnog odgoja: prilog sistemskom pristupu razumijevanja porodice i porodičnog odgoja*, Jež, Sarajevo
29. Petrović, Mina, (2011). *Promjene bračnosti i porodičnih modela u postsocijalističkim zemljama: Zakasnela i nepotpuna ili specifična druga demografska tranzicija?*, Stanovništvo, Beograd, str. 53-78.
30. Pećnik, N. , Raboteg – Šarić, Z. (2004). *Neformalna i formalna podrška jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima*. Zagreb: Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“.
31. Pećnik, N. , Raboteg – Šarić, Z. (2009). *Stavovi prema samohranom roditeljstvu*. Zagreb: Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“.
32. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini, Rezultati popisa, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2018. godina
33. Raboteg – Šarić, Z. , Pećnik, N. , Josipović, V. (2003). *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: DZZOMM.

34. Recalcati, Massimo (2014). *Šta ostaje od oca?* Očinstvo u hipermodernom dobu, Akademska knjiga, Novi Sad
35. Ritzer, Georg (2009). *Savremena sociološka teorija i njeni klasični korjeni*, Službeni glasnik, Beograd
36. Roudinesco, Elizabeth (2012). *Porodica u rasulu*, Akademska knjiga, Novi Sad
37. Segalan, Martin (2009). *Sociologija porodice*, Clio, Beograd
38. Silajdžić A., (1973). *Razvojne tendencije naše porodice*, Sarajevo
39. Šijaković, Ivan (2008). *Sociologija: Uvod u razumijevanje globalnog društva*, Univerzitet u Banjoj Luci, Ekonomski fakultet, Banja Luka
40. Vasta, M.M., Haith, M.M. i Miller, S.A. (1998). *Dječija psihologija Jastbarsko*, Naklada Slap
41. Vilić, Dragana, (2011). *Porodica u kontekstu savremenih društvenih promjena*, Sociološki diskurs, godina 1, broj 2, dječembar
42. Vilić, Dragana, (2013). *Transformacija (i/ili redukcija) funkcija moderne porodice*, Sociološki diskurs, godina 3, broj 6
43. Vukoje, Jovan, (2012). *Osnovne funkcije savremene porodice*, Naučno-stručni časopis SVAROG br. 4, (str. 137-144.)
44. Žiga, Jusuf, *Porodica u bosanskohercegovačkom društvu sa posebnim osvrtom na stanje u Kantonu Sarajevo*, Kantonalna javna ustanova "Porodično savjetovalište" Sarajevo, www.porodicno.ba (posjeta 01.09. 2019.)
45. Žiga, Jusuf, Đozić, Adib (2013). *Sociologija*, Off-set, Tuzla